

Egy kellemetlen családapa és állampolgár: otthon patriarchális családfő, szolgálatban mániákusan pedáns, a nyilvánosság előtt ellentmondást nem tűró, a gyermekeivel szemben brutális zsarnok – ilyenek látták a kortársak Alois Hitlert, Adolf Hitler apját

MIÉRT NEHÉZ HITLERRŐL ÍRNI

ELŐSZÓ

Adolf Hitler vidéki volt. És soha életében nem is sikerült megszabadulnia vidékiségetől, származása sötét pontjának terhétől, a felmenők sorában mutatkozó úrtól: miközben minden némettől elvárta, hogy tizenhat őst igazoljon, ő maga nem tudott volna ennyit fölmutatni. A gyermekkorát beárnyékoló apai zsarnokság és erőszak terhétől sem tudott megszabadulni: erről, hogy kibeszélje magából, számos alkalommal mesélt, de erőszakos apja kezdetől fogva alapvetően meghatározta a gondolkodását és a cselekedeteit. És nem szabadult meg a vidéki környezet terhétől sem, aminek ugyan nagyon különböző miliók ismeretét köszönhette, de ami nemcsak a baráti kapcsolatok kiépítésére tette alkalmatlanná, hanem az univerzális és modern műveltség elől is elzárta.

Élete első harmadát, ifjú éveit, az 1889 és 1907 közötti időszakot Adolf Hitler Felső-Ausztriában töltötte, ugyanott, ahol apja élete kétharmadát, gyakorlatilag teljes felnőtt életét leélte. Alois Hitler 1837-től 1903-ig szinte megszakítás nélkül vidéken élt: kezdetben a Waldviertelben, aztán Salzburgban, majd Felső-Ausztriában. Itt futotta be karrierjét is, és tett szert bizonyos fokú tekintélyre, miközben frusztrációból és szenvedésből is jócskán kijutott neki. Fia, Adolf a felső-ausztriai éveket élete legfontosabb és legboldogabb korszakának látta, noha azért ez az időszak korántsem lehetett olyan boldog, mint amilyennek visszatekintve tűnhetett. Fő vonalaikban itt alakultak ki végzetes gondolatai is, amelyek később a tetteit irányították. A Felső-Ausztriában szerzett benyomásai és tapasztalatai élete végéig, a berlini Führerbunkerig belérgözültek. Saját elmondása szerint ifjú éveit két téma uralta: apjá-

val való konfliktusa és a soknemzetiségű Habsburg Monarchiával való szembenállása.

Adolf Hitler azon kevés emberek egyike, akik nélkül – ez meglehetősen alappal állítható – a történelem másképp alakult volna.¹ Nincs a világtörténelem utolsó időszakának még egy olyan alakja, aki hozzá hasonlóan a semmiből érkezve ilyen rövid idő alatt ekkora hatalomra tett volna szert, hogy aztán ezzel a hatalommal ilyen korlátlanul visszaéljen, és bukásával annyi embert rántson magával a halálba, és ennyi ember sorsát befolyásolja. Útja egyetlen más politikushoz sem hasonlíthatóan vezetett egyértelműen a totális katasztrófába. Amikor 1889-ben az Inn folyó partján fekvő Braunauban megszületett, senki sem sejtette, milyen fizikai és mentális pusztítást és rombolást hagy majd maga után: senki sem sejtette az eljövendő borzalmakat, a zsidók üldözését és kiirtását, az eutanáziaprogramot, a romák, a homoszexuálisok és a politikai ellenfelek üldözését, az egyházak és a vallási közösségek diszkriminálását, a kényszermunkások kiszipolyozását és sanyargatását, az általa kirobbantott II. világháborút, de még a végül a Monarchia felbomlásához vezető I. világháborút sem sejtette senki. Mindazonáltal a fajgyűlölet, az antiszemitizmus, az imperializmus, az eugenika és a nacionalizmus már a 19. században is jelen volt. Ám a századvég, a *fin de siècle*, az ifjú Hitler eszmélésének idején olyan erővel árasztotta a ragyogást, a haladást és az önelégültséget, hogy senki sem akarta észrevenni az árnyoldalakat, és ma sem akarja látni az álomszerű korszak csillogó felszíne alatt a sötét eszmék csíráit.

Hitler csodálta apja felemelkedését, amit szerény körülmények közül indulva „szorgalma és tettereje” által ért el, de visszarettent attól a rémisztőnek ható elképzeléstől, hogy apjához hasonlóan „nem szabad emberként” üljön ő is majd egy irodában, helyette inkább művészlétről álmodott. A sokkal nagyobb és pusztítóbb hatású politikusi létforma választása ugyan még föl sem merült benne,

de már az iskolában megalapozta: „Nacionalista lettem”, mint írta. És: „Megtanultam megérteni a történelmet”. A történelem megértése számára a Gondviselés által kijelölt oksági összefüggések felismerését jelentette.²

A történettudományban ismét megnőtt az életrajzok helyi értéke, és nemcsak azért, mert lehetővé teszik a mikro- és a makroszintek összekapcsolását, hanem azért is, mert általuk a mindennapok történetétől a pszichohistóriáig számos modern tudományterület bevonható a kutatásba. A nemzetiszocializmus kutatásában az életrajzok azért is játszottak kezdettől fogva nagy szerepet, mert diktatúrákban az egyes szereplők tetteinek nagyobb a jelentőségük, mint a demokráciákban: az elkövetők személyes döntései súlyosabb következményekkel járnak, és mert az áldozatok sorsa is nagyobb figyelmet kap.

E könyv megírására két dolog sarkallt: eddig ismeretlen források szenzációszámba menő előkerülése, valamint az eddig is ismert források digitális vizsgálatának új lehetősége. A történeti összefüggéseknek saját, legújabb kori gazdaság- és társadalom-történeti kutatásaimból adódó ismerete, valamint személyes életem tapasztalataiból fakadó, a regionális mentalitásra és életmódra vonatkozó meglátásaim ösztönöztek egy olyan téma választására, amelyről az ember teljes meggyőződéssel azt gondolná, hogy minden apró részletét kutatták már, vagy hogy eleve kutathatatlan. Kényes témáról van szó, hiszen vizsgálatába az érzelmek is óhatatlanul belezúsznak, nem egyszerű, és nem is mindig lehetséges megőrizni a történelmi kutatáshoz szükséges távolságot. Remélem, könyvemnek nemcsak egy sor tényt sikerült helyre tennie, de Adolf Hitler fejlődésének, apja élettörténetének és az őt körülvevő társadalmi és ideológiai közegnek a megértéséhez is hozzájárul.

Mindenekelőtt Anneliese Smigielski asszonynak tartozom köszönettel, aki megőrizte és rendelkezésemre bocsátotta azokat a leveleket, amelyeket az ő ükapjának írt Alois Hitler, és Martin

Bruckner großschönauai polgármesternek, amiért lehetővé tette a Wörnharts településről szóló forrásokhoz való hozzáférést. Hálával tartozom továbbá Frau Auzingernek, aki a nyilvánosság számára megismerhetővé tette nagyapja, August Kubizek dokumentumait, és természetesen köszönet illeti számos kollégámat, akik tanácsaikkal segítettek munkámat: a Linzi Városi Levéltár igazgatóját, dr. Walter Schustert, és hivatali elődjét, dr. Fritz Mayrhofert, a Felső-ausztriai Tartományi Levéltár igazgatóját, dr. Cornelia Sulzbachert, valamint dr. Jakob Wührert és Franz Scharfot, Leondingben Gerhard Tolar mérnök urat és dr. Thekla Weißengruber asszonyt, a Felső-ausztriai Tartományi Kultúra Kft. munkatársát, Braunauban Florian Kotanko urat, dr. Christian Rappot, a St. Pöltenben található Alsó-ausztriai Történelem Háza tudományos igazgatóját, dr. Hannes Leidingert, a Ludwig Boltzmann Háborús Utóhatásokat Kutató Intézet munkatársát; Andrea Binát, a linzi Nordico Várostartományi Múzeum igazgatóját, dr. Gerhard Baumgartnert, az Osztrák Ellenállási Dokumentációs Levéltár tudományos igazgatóját, dr. Michael John és dr. Ernst Langthaler professzor urakat a linzi Johannes Kepler Egyetem Társadalom- és Gazdaságtörténeti Intézetétől, dr. Andreas Maislinger politikatudóst, a braunau Felelősség Háza megálmodóját, valamint Fritz Fellnert, a Freistadti Kastélymúzeum és Vámtörténeti Gyűjtemény tudományos munkatársát. Mindenekelőtt azonban hálával tartozom unokaöcsémnek és barátomnak, Georg Ransmayrnek, aki túl azon, hogy kritikus szemmel elolvasta könyvem kéziratát, számos értékes ötlettel és korrekcióval segítette munkámat, feleségemnek, Margithnak a figyelméért, együttgondolkodásáért, ösztönző kritikus megjegyzéseire és érveire, valamint dr. Johannes Sachslehnernek és a Molden Verlag valamennyi munkatársának, aki részt vett e könyv megtervezésében és megvalósításában.

Könyvemet nagyrabecsülésem jeléül egykori bécsi tanáromnak, dr. Michael Mitterauer professzor úrnak ajánlom, aki a lányanyák-

ról és a törvénytelen gyermekekről folytatott kutatásaival mintegy megteremtette könyvem társadalomtörténeti alapjait, és döntő szakmai és személyes felismerésekhez segített hozzá.

A HITLER-REJTÉLY

Hitler alighanem az a történelmi alak, akinek személyét a történészek a legtöbbet vizsgálták. Számos példán bizonyítható, hogy a nemzetiszocialista uralmi rendszer különböző aktorok által irányított polikráciaként működött. A vezér azonban kétségkívül Hitler volt, a lényeges irányokat ő jelölte ki, s eközben túl azon, hogy minden létező erkölcsi határt átlépett, más véleményeket sem engedett érvényesülni, rendre figyelmen kívül hagyta őket. Hitler nem a „gyenge” diktátorok közé tartozott, hanem a kíméletlen erőszak embere volt.

Ifjúsága a források már-már drámai hiánya és a módszertani tisztázatlanságok miatt feltételezések és találgatások homályába vész. A történészek a legkülönbözőbb családi titkok után nyomoztak, vérfertőzésre, homoszexualitásra és szexuális eltévelyedésekre gyanakodtak, a katolikus gyökereket, az ideológiai előfutárokat és a szellemi előképeket keresték. Kutatásaik során különféle mélylélektani és a családi milióból fakadó magyarázatokat találtak. Némelyek az apa által bántalmazott, az anya által dédelgetett gyermeket látták benne, mások a bukott diákot és a sikertelen művészt, a férfiszállásokon tanyázó csavargót vagy a lehetőségei felett élő kispolgárt. Sokak szemében középszerű vidéki fickó, másokéban már ifjúkorában karizmatikus személyiség, az erőszak embere. Az egyik legújabb Hitler-életrajz szerzője, Peter Longerich szerint Hitler fiatalon egy senki volt, mások szerint viszont határozottan valaki, akinek vezető volta már gyermek- és ifjúkorában is megmutakozott.